
Tuija Koivunen & Hanna-Mari Ikonen

Kohti jälkifossiilista työtä

Ilmastonmuutos ja muut meneillään olevat ympäristökatastrofit eivät ole vielä juurikaan näkyneet työelämän tutkimuksen teemoissa tai tuloksissa, vaikka ne alkavat muistuttaa olemassaolostaan yhä kiihtyvällä vauhdilla. Toistaiseksi vain vähän tutkimusta on suunnattu teemoihin, jotka käsittelevät työn ekologisuutta ja ympäristökriisien työlle aiheuttamia muutoksia. Tutkimusta on kuitenkin alkanut syntyä, kun työn sopeuttaminen ympäristön materiaalisiin reunaehtoihin ja etenkin fossiilisista polttoaineista luopuminen muuttavat työn tekemisen tapoja.

Kuva siitä, millaisia muutoksia työelämässä tulee tapahtumaan, ei ole ollenkaan kirkas. Jälleen kerran tulevaisuuden ennustaminen on vaikeaa, ja ympäristökriisit vaikutuksineen pakottavat meidät erityisen monimutkaisten ja ennakoimattomien asioiden ääreen. Oletettavaa on, että joitakin ammatteja katoaa kokonaan, mutta emme tiedä vielä, mitkä ammatit loppuvat ja mitkä vain muuttavat muotoaan. Esimerkiksi Uudenkaupungin autotehtaalla muutos polttomoottoriautojen kokoonpanosta sähköautojen kokoonpanoon näyttää ainakin toistaiseksi sujuvan kohtuullisen mutkattomasti. Joissakin ammateissa ja työtehtävissä muutos voi olla ainakin ensi vaiheessa pieni, kuten kotihoidon työssä, jossa on jo kokeiltu sähköpolkupyörillä liikkumista autojen sijaan asiakaskäynneillä. Näyttää siltä, että tämä on paitsi vähentänyt päästöjä myös lisännyt työntekijöiden hyvinvointia, kiireettömyyden tuntua ja jaksamista. Todennäköisesti syntyy uusiakin ammatteja; tällaisiksi on mainittu muun muassa robottipoliisi, kaupunkilennonjohtaja, omavaraiskonsultti, virtuaaliravintoloitsija ja aurinkopaneelihuoltaja. Samoin uudenlaiset teknologiat,

kuten hiilidioksidin imeminen suoraan ilmasta ja varastoiminen maan alle, voivat poikia uutta työtä.

Lisäksi on esitetty, että tulevaisuudessa talouskasvua on pienennettävä maapallon resurssien mukaiseksi. Työn kannalta tämä tarkoittaisi lyhyempää työaikaa ja työn jakamista. Voi siis olla, että ikaikaista keskustelua työajasta suuntaavatkin tulevaisuudessa sellaiset reunaehdot, joita ei ole aiemmin huomioitu lainkaan. Nähtäväksi jää, tekevätkö uudet reunaehdot keskustelusta poliittisesti yhtään aiempaa helpompaa.

Tämä on kolmivuotisen päätoimittajakautemme viimeinen Työelämän tutkimus-lehden numero. Vuoden viimeinen numero on vierailevien päätoimittajien toimitama teemanumero, ja vuoden 2022 alusta lähtien lehteä luotsaavat uudet päätoimittajat. Haluamme kiittää kaikkia lehden lukijoita, kirjoittajia, arvioitsijoita, toimituksen jäseniä, toimituskuntaa sekä muita asianosaisia. Lehden tekeminen on ollut antoisaa akateemista vapaaehtoistyötä, joka on avannut ikkunan monenlaisiin tutkimuksen ja tiedekustantamisen maailmoihin.

Lehti on muuttanut kuluneiden kolmen vuoden aikana muotoaan painetusta lehdestä sähköiseen, kaikille avoimeen lehteen. Myös lehden ulkoasu on muuttunut täysin. Tästä huolimatta ajatus lehden sisällöstä ja merkityksestä työelämän tutkimuksen kentällä on säilynyt. Lehdellä on runsaasti lukijoita, ja siihen tarjotaan runsaasti laadukkaita käsikirjoituksia, mikä osoittaa sen tarpeellisuuden suomalaisten tieteellisten julkaisujen kentällä.

Tämän numeron ensimmäisessä artikkelissa Tuomo Alasoini ottaa tarkastelun kohteeksi työn pankkialalla, joka on perinteisesti tarjonnut vakaita työsuhteita ja laadukkaita tehtäviä. Haastatteluaineistoon perustuvassa analyysissä hän tarkastelee pankkityön muutosta tietokoneistumisen, virtualisoinnin, autonomian ja standardoinnin teemojen pohjalta. Johtopäätöksensä Alasoini toteaa, että pankkialan digitalisoitumiseen sisältynyt työn lisääntynyt standardointi ei ole ollut ristiriidassa asiantuntijatehtävissä työskentelevien ammattilaisten työn kasvaneen autonomian

ja ongelmanratkaisun kanssa. Sen sijaan EU-sääntelyn myötä lisääntynyt standardointi näyttää johtaneen pankkitoimihenkilöiden työn autonomian ja ongelmanratkaisun kaventumiseen.

Arja Haapakorpi käsittelee artikkelissaan kokemuksia konsulttityöstä joustavana asiantuntijatyönä jälkiteollisilla työmarkkinoilla. Konsulttien työ on ansioiden hankkimista monista, tarkasti rajatuista tehtävistä lyhyissä, yksityiskohtaisesti sovituisissa toimeksiannoissa. Haastateltujen keski-ikäisten asiantuntijakonsulttien kokemukset vahvistavat, että työ edellyttää jatkuvaa valmiustilassa olemista ja vaikuttaa siten koko elämisen ehtoihin. Näin tapahtuu myös siksi, että varsinkin perheellisillä voi olla haasteita taloudellisessa toimeentulossa.

Johanna Vuoren artikkeli pureutuu ajankohtaiseen ja jopa muodikkaaseen itseohjautuvuuden käsitteeseen. Vuori erittelee käsitteen merkityksiä tutkimuskirjallisuudessa sekä suomalaisilta työpaikoilta kerätystä empiirisessä aineistossa. Hän tunnistaa neljä erilaista ymmärrystä itseohjautuvuudesta. Näistä osa liittyy yksilön toimintaan, osa tiimityöhön, ja osa koskee itseohjautuvuutta organisaation joukkoohjautuvuutena. Vaihtelevien ymmärrysten osoittaminen on tärkeää, sillä erilaiset ymmärrykset siitä, mitä itseohjautuvuudella tarkoitetaan, voivat aiheuttaa ristiriitoja työntekijöissä ja haasteita organisaation johtamisessa.

Minna Toivanen, Marja Känsälä ja Tiina Kalliomäki-Levanto tarkastelevat asiantuntijatyön serendipisyyskokemuksia eli onnekkaita sattumia. He selvittävät laadullisen aineiston perusteella, millaisia sattumanvaraisia havaintoja asiantuntijatyössä kohdataan, missä sattumanvaraisia havaintoja tehdään, missä määrin nämä havainnot tapahtuvat digitaalisessa ympäristössä ja millaisia arvokkaita asioita syntyy sattuman seurauksena. Tutkimuksen mukaan tyypillisiä yhteensattuman tuottamia hyötyjä asiantuntijatyössä olivat työn kannalta uudet tai hyödylliset ideat, tuotokset, toimintatavat tai ratkaisut. Muita hyötyjä olivat uusi tai hyödyllinen tieto tai tapahtuma, työpaikka tai rooli työssä, materiaali, väline, laite tai henkilö, kuten uusi kontakti.

Riitta Kärkkäinen, Terhi Saaranen, Merja Sallinen ja Kimmo Räsänen pyrkivät artikkelissaan edistämään biopsykososiaalista lähestymistapaa työntekijöiden työkyvyn tuessa työpaikoilla ja työterveyshuolloissa. Haastattelu- ja kirjoitelma-aineistosta he tunnistavat tekijöitä, jotka usein vaikeuttavat laaja-alaisen tuen antamista. Näitä ovat esimerkiksi työntekijän henkilökohtaiseen tilanteeseen liittyvät

tekijät, työolotekijät, kuten työilmapiiri, sekä työuupumusilmiölle ominaiset piirteet, kuten työuupumuksen vaikea määriteltävyys.

Numeron viimeisessä artikkelissa Hannu Pursio, Anna Siukola, Minna Savinainen ja Clas-Håkan Nygård analysoivat puunkorjuuyrittäjien ja -työntekijöiden työn vaatimuksia sekä heidän kokemuksiinsa omasta työkyvystään. Puunkorjuun teknologinen kehitys, metsätoimialan globalisoituminen sekä rakennemuutos eli paperinkulutuksen ja -tuotannon määrän lasku ovat muuttaneet metsätyön sisältöä ja tieto- ja taitovaatimuksia sekä työn organisointimuotoja. Kirjoittajat selvittävät sähköisen kyselytutkimuksen vastausten perusteella puunkorjuun ammattihenkilöiden työn vaatimusten yhteyttä koettuun työkykyyn. Heidän johtopäätöksensä on, että työn epävarmuus ja työssä kuormittuminen sekä tietotekniikan osaamisvaatimukset lisäävät todennäköisyyttä heikentyneeseen työkykyyn. Myös työn uudet organisointimuodot ja yritysten kilpailuympäristön ja yhteiskunnan muutokset asettavat uusia vaatimuksia työkyvylle, ja tietotekniikka lisää työn kognitiivista kuormittavuutta.

Toivotamme kaikille antoisia lukuhetkiä lehden parissa!